

Ekonomisk utveckling och valresultat. En undersökning av resultaten i de svenska valen 1932–1985 och en kritisk granskning av den moderna politiska ekonomin.

AV ANDERS HÅKANSSON

1. Undersökningsområde och uppläggning

Denna uppsats behandlar sambandet mellan ekonomi och politik i Sverige.* Specifikt undersöks och diskuteras den ansats som brukar betecknas den moderna politiska ekonomin. Dvs studier av interaktionen mellan ekonomin och politiken i ett samhälle med vissa bestämda teoretiska antaganden som grund. I detta sammanhang speciellt samspelet mellan regeringars och väljares beteenden, och de resultat detta får för regeringspolitik och väljarpreferenser. Ansatsen grundas i antaganden hämtade från Public Choice och från statsvetenskapen.¹

Uppsatsen bygger vidare på den forskningsöversikt som publicerades i Statsvetenskaplig Tidskrift 1987:1. (Håkansson, A.: Samband mellan ekonomisk och politisk utveckling i Sverige. En forskningsöversikt.) Där beskrevs ansatsens teoretiska utgångspunkter. Vidare presenterades forskningen, och studiernas uppläggning och resultat kommenterades. Diskussionen utmynnade i ett försök till systematisering av resultaten i undersökningarna av utvärderingsfunktionerna.

Den ekonomiska utvecklingens samband med valresultaten kommer här att prövas på svenska valresultat mellan 1932 och 1985. Två alternativa hypoteser för hur sambandet mellan ekonomi och valresultat kan se ut kommer att testas. Vidare skall de grundläggande antagandena som den moderna politiska ekonomin bygger på (och som presenterades i kapitel 1 i översikten) diskuteras i ljuset av teoretiska antaganden och de empiriska resultaten. Vilka antaganden om sambandet mellan ekonomisk och politisk utveckling jag anser att mina resultat och övrig forskning tillsammans med den teoretiska diskussionen ger stöd för kommer att presenteras avslutningsvis.

2. Sambandet mellan ekonomisk utveckling och valresultat i Sverige 1932–1985.

I detta kapitel kommer sambandet mellan ekonomi och politik att prövas på de svenska valresultaten. Det är valresultatens avvikelser från ett normalröstetal som kommer att undersökas mot ekonomins utveckling under valåret.²

Det är viktigt att poängtera att de antaganden om väljarna som kapitel två bygger på anges i kapitlet. Den moderna politiska ekonomin har ju annars byggt upp omfattande bilder av beteendet hos såväl väljarna som partierna och regeringarna. Hur jag ställer mig till dessa är ämnet för kapitel 3.

Avsnittet kan sägas ha två syften. För det första att

- undersöka vilka samband det finns mellan samhällsekonomin utveckling och resultaten i de svenska valen.

Om samband erhålles skall för det andra två hypoteser prövas. Den ena hypotesen, utvärderingshypotesen, säger att:

- Väljarna utvärderar resultaten av regeringarnas ekonomiska politik och bedömningarna manifesteras i riksdagsvalen.

Hypotesen förutsätter att regeringspartiet gynnas av en gynnsam ekonomisk utveckling, ”goda tider”, och förlora på en ekonomi som utvecklar sig dåligt, ”dåliga tider”.³

Tre undersökningar har tidigare studerat de svenska valresultaten utifrån denna ansats. Ryde (1950) och Jonung och Wadensjö (1979a) fann att den industriella konjunkturen påverkade rege-

ringspartiets valresultat enligt modellen. Ett likt resultat erhöj Madsen (1980) som förutom samband med BNP-tillväxten, som indikator på realinkomstutvecklingen, konstaterade en signifikant påverkan från arbetslöshetens utveckling.⁴

Utvärderingshypotesen kommer att prövas mot en konkurrerande hypotes, policyhypotesen, som hävdar att

- Väljarna värderar den ekonomiska utvecklingen så att ett visst ekonomiskt läge gynnar ett och samma parti oberoende av om det innehar regeringsmakten eller ej.

Hypotesen förutsätter att väljarna utöver att studera ekonomin också värderar partiernas åsikter och eventuellt deras historiska politikresultat. Även här finns ju ett visst inslag av utvärdering, men här gäller det inte bara ekonomins kortsiktiga utveckling.

Exempelvis skulle socialdemokraterna relativt sett kunna tänkas göra bättre val om arbetslösheten är hög än om den är låg. Orsaken skulle kunna vara att bekämpningen av arbetslösheten av allmänheten uppfattas som en viktigare fråga för socialdemokraterna än för de borgerliga partierna.⁵ På motsvarande sätt skulle en hög inflation kunna tänkas gynna partier som i större utsträckning har argumenterat för att denna företeelse skall bekämpas och därför blivit förknippade med en sådan inriktning. Vanligen är detta konservativa och liberala partier. Denna hypotes blev inte föremål för studie i de tidigare omtalade undersökningarna.

Tabell 1 visar de olika samband som kan förväntas om de två alternativa hypoteserna skall erhålla stöd.

Om utvärderingshypotesen skulle bekräftas skall regeringspartiet förlora på hög inflation och ökad arbetslöshet och vinna på stark tillväxt i realinkomsten. Om å andra sidan policyhypotesen skulle få stöd måste socialdemokraterna vinna på

ökad arbetslöshet och förlora på hög inflation medan konservativa och liberala partier skall vinna på hög inflation och förlora på ökad arbetslöshet. I policyhypotesen är realinkomstutvecklingens samband med valresultaten inte specificerat i förväg.

Valresultatet har jämförts med ett normalröstetal baserat på valresultaten under en tolvårsperiod före det aktuella valet. Undersökningen begränsas därmed till perioden 1932–1985 då valet före 1921 inte kan utnyttjas för att beräkna normalröstetal. Orsaken är att ett normalröstetal som baserats delvis på val när inte hela befolkningen har rösträtt skulle bli missvisande. Därmed skiljer sig den undersökta tidsperioden i två avseenden från den enda tidigare studien som omfattar efterkrigstiden. Madsen (1980) studerade perioden 1924–1973.

Krigsvalen 1940 och 1944 är uteslutna i denna undersökning. Redan Ryde hävdade att krigsvalen var starkt påverkade av andra än konjunkturella faktorer.⁶ Detta resultat ifrågasatte Jonung och Wadensjö (1979a). Mina rön tyder dock på att valresultaten i dessa val inte kan förklaras av ekonomiska förhållanden, på ett jämförbart sätt med övriga val.⁷ Dessa val är också uteslutna i Madsens undersökning.⁸ Sannolikt är det så att den ekonomiska utvecklingen, trots att den var långt ifrån normal, här har fått stå tillbaka för andra faktorer. Mest närliggande är då den nationella uppslutningen kring regeringen vid krigsfara.

Strävan har varit att så långt som möjligt replikera Madsen vad gäller beroende och oberoende variabler. Detta för att möjliggöra att hans resultat skall kunna testas med tidsfaktorn som tänkbar förklaring till skilda resultat samt att utvärderingshypotesen skall kunna prövas mot den konkurrerande hypotesen.

Oberoende variabler i undersökningen är utvecklingen av konsumentprisindex, av arbetslösheten enligt AMS respektive Arbetskraftundersökningarna (AKU) och av bruttonationalprodukten i fasta priser per capita.⁹ Variablerna är

Tabell 1. Förväntade samband i utvärderings- och respektive policyhypotesen.

	Utvärderingshypotesen	Policyhypotesen	
	Regeringspartiet	Valresultat för: Socialdem.	Konserv/Liberala
Inflation	-	-	+
Förändring av arbetslösheten	-	+	-
Realinkomstutveckling	+	?	?

mätta som förändringen mellan värdet under valåret jämfört med värdet under året före valet.¹⁰

Regeringarnas partitillhörighet har klassificerats efter det parti som innehade statsministerposten. Det är rimligt att anta att i varje regering detta parti anses av allmänheten ha störst inflytande över den ekonomiska politiken och därmed över den ekonomiska utvecklingen vid valet.¹¹ Syftet med detta är att neutralisera problemet med koalitionsregeringars skilda utseende och interna relationer vilket kan ha givit de ingående partierna ansvar i varierande omfattning.¹²

Som indikator på konservativt/liberalt valresultat i Sverige har moderaternas och folkpartiets sammanlagda valresultat använts.¹³ Skälet är att det framförallt är dessa två partier som propagerat mot och uppfattats som motståndare till hög inflation.

Låt oss då se vilka resultat som regressionsanalyserna ger. Först prövas utvärderingshypotesen på valresultaten för regeringspartiet.

Tabell 2. Regressionsanalyser av regeringspartiets valresultat - Utvärderingshypotesen. (Betavärden)

	(1)	(2)
Inflation	-.86**	-
Förändring av arbetslösheten	-.75**	-
Realinkomstutveckling	-	.48
R ²	.74	.23
N	15	15

(** = signifikant på 1-procentnivån, * = signifikant på 5-procentnivån och - = ej medtagen i regressionsanalysen.)

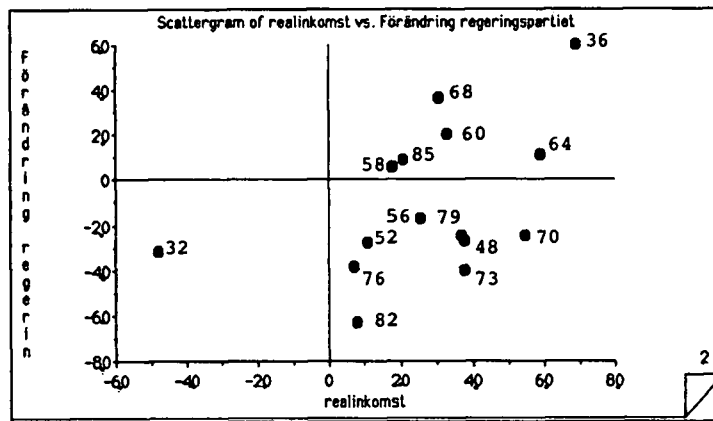
Sambanden förefaller starka och går i den riktning som förutspåts i utvärderingshypotesen. Se plotdiagrammen för realinkomsttillväxten och inflationen mot valresultaten. Såväl inflation som förändringen av arbetslösheten redovisar ett starkt negativt samband med regeringspartiets valresultat. Sambanden är signifikanta på 1-procentnivån.

Resultaten skiljer sig från Madsens rön i det att också inflationen i signifikant mån påverkar valresultaten. Resultatet tyder till och med på att inflationen är den förklaringsfaktor som har det starkaste sambandet med valresultaten. Se det tydliga sambandet i plotdiagrammet. Diagrammet tyder således på att om konsumentprisindexet stiger med mer än ca 5 procent har statsministerpartiet förlorat röster i valet, jämfört med de tidigare valresultaten för partiet under den aktuella tidsperioden. Enbart ett undantag har under perioden givits från denna regel. Förlusten har också ökat starkt vid en ännu högre inflation. Utan det avvikande fallet med deflation hade sambandet varit ännu starkare.

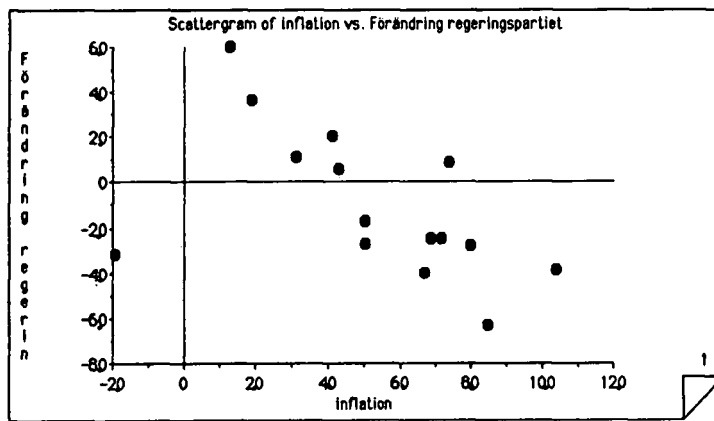
Resultaten för 1932 och också för det ur undersökningen uteslutna 1944 ger upphov till det mycket rimliga antagandet att ett 0-värde på prisstegringar är bäst för regeringen och att såväl deflation som inflation bestraffas av väljarkåren. Sambandet mellan prisstegringar och valresultat blir därmed inte linjärt utan olika för deflation respektive inflation.

Förändringen av arbetslösheten visar ett svagare samband med valresultaten. Ett par extremfall i ökning respektive minskning av arbetslösheten har givit starka bidrag till sambandet. Vid dessa val tycks arbetslöshetens utveckling fått stor betydelse för valresultaten.

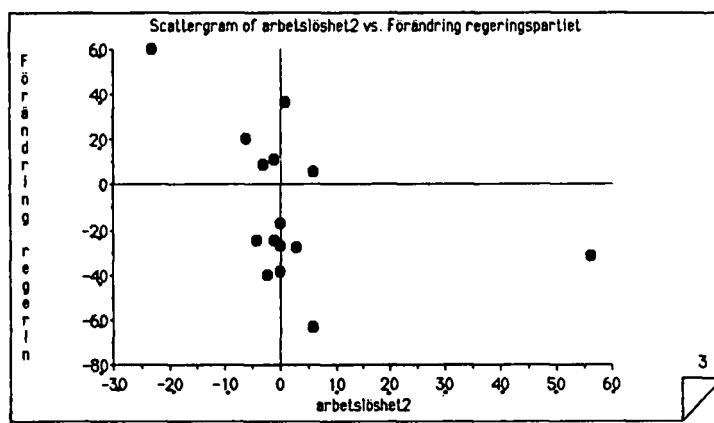
Figur 1. Sambandet mellan förändringen av regeringspartiets valresultat och utvecklingen av realinkomsten, 1932-1985.

Figur 2. Sambandet mellan förändringen av regeringspartiets valresultat och utvecklingen av inflationen, 1932–1985.

Figur 3. Sambandet mellan förändringen av regeringspartiets valresultat och utvecklingen av arbetslösheten, 1932–1985.

Sambandet för tillväxten i realinkomsten är dock svagare i denna undersökning än i Madsens. Värdet är nära gränsen till signifikans på 5-procentnivån. Realinkomsttillväxten har inte på ett korrekt sätt kunnat inkluderas i regressioner med de övriga variablerna. Orsaken är helt enkelt att arbetslöshetsförändring och tillväxt i realinkomsten är alltför högt korrelerade. De försök som gjorts tyder dock på att det är realinkomstutvecklingen som har haft de svagaste sambanden med de svenska valresultaten. Skälet till realinkomstens

minskade betydelse jämfört med Madsens resultat är att sambanden mellan realinkomstutvecklingen och valresultaten kraftigt har försvagats efter 1968 års val. För valen 1932–1964 är sambandet signifikant och relativt starkt. För valen fr. o. m. 1968 är sambandet däremot ytterst svagt. ($R^2 = .49$ respektive $.06$, $N = 8$ respektive 7 .) Madsens undersökning sträckte ju sig däremot enbart fram t. o. m. 1973 års val.

Att realinkomstutvecklingen trots allt inte säkernar betydelse visar en regression med inflation

och realinkomsttillväxt. Här blir båda värdena signifikanta. Tillväxten i realinkomsten uppvisar dock ett svagare samband med valresultatet än vad arbetslöshetsutvecklingen gör i regressionen tillsammans med inflationen. (Beta: .56 respektive $- .75$.) Enbart det senare värdet är också signifikant på 1-procentnivån. Till arbetslöshetsförändringens fördel talar slutligen också en större andel förklarad varians: R^2 : .74 mot .59 om inflationen istället undersöks tillsammans med realinkomstutvecklingen.

En av orsakerna till det försvagade sambandet mellan realinkomsttillväxt och valresultatet tycks vara en trendmässig försvagning i regeringspartiets resultat över tidsperioden. Om det tas hänsyn till detta förhållande i regressionsanalysen blir realinkomstutvecklingen åter signifikant på 5-procentnivån. ($R^2 = .38$).¹⁴

En annan orsak kan vara att 1960-talet skapat högre förväntningar på tillväxten vilka inte infriades på 1970-talet. Av diagrammet kan vi se att regeringspartiets resultat var sämre än förväntat, med hänsyn till hur realinkomstutvecklingen tidigare hade påverkat regeringspartiets resultat, under hela tidsperioden 1970–1982. Det är således tänkbart att befolkningens förväntningar skruvades upp under 1960-talet vilket gav upphov till samband på en lägre regressionslinje under 1970-talet. (Alla valresultat ligger då under den totala regressionslinjen).¹⁵ Detta innebär ju att antagandet om ett linjärt samband inte håller. Därav det svaga sambandet för hela tidsperioden.

Vissa undersökningar av amerikanska val har visat att sambandet mellan realinkomstutvecklingen och valresultatet inte har varit symmetriskt utan att sambandet enbart har varit signifikant för tider av ekonomisk nedgång.¹⁶ Att detta inte är orsaken till det relativt svaga sambandet för tillväxten i realinkomsten som redovisades i tabell 2 går det att utläsa i figuren. Regressionsanalyser visar också att det snarare är vid en bättre realinkomstutveckling som sambandet blir signifikant. För valen med en realinkomsttillväxt på mer än 3,5 procent jämfört med föregående år blir R^2 hela .756. $N=6$.¹⁷

Sammanfattningsvis tyder resultatet i jämförelse med Madsen på att inflationen erhållit ett kraftigt ökat samband med valresultaten, att förändringen av arbetslösheten fortfarande är signifikant medan realinkomstutvecklingens samband försvagats.

Därmed skulle det mesta vara frid och fröjd; Samband existerar mellan ekonomins utveckling

och valresultaten och utvärderingshypotesen har kunnat bekräftas. Andelen förklarad varians är heller inte föraktlig. Teoretiskt sett kan policyhypotesen inte samtidigt få stöd. Det är ändå lämpligt att se på resultaten av regressionerna med socialdemokraterna och moderaterna + folkpartiet som beroende variabler. Om inte annat så för att få bekräftelse på att sambanden saknas.

Tabell 3. Regressionsanalyser av socialdemokraternas och moderaternas + folkpartiets valresultat. – Policyhypotesen. (Betavärden)

	S			M+FP		
	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)
Inflation	-.62*	-	-	.60*	-	-
Förändring av arbetslösheten	-	.04	-	-	-.14	-
Realinkomstutveckling	-	-	.07	-	-	-.13
R^2	.39	.00	.01	.36	.02	.02
N	15	15	15	15	15	15

** = signifikant på 1-procentnivån, * = signifikant på 5-procentnivån och – = ej medtagen i regressionsanalysen.

Det borde alltså inte finnas några samband i tabellen. Men sambanden för inflationen är signifikanta och de går i den riktning som policyhypotesen indikerar. För arbetslöshetsutvecklingen är dock sambanden närmast obefintliga. Det är uppenbarligen inte dags att sätta punkt här. En möjlig förklaring till resultatet som direkt faller i tankarna är att socialdemokraterna styr den alldeles övervägande delen av tidsperioden. Är det så att sambanden beror på att de borgerliga enbart vid tre val innehaft statsministerposten¹⁸ och att moderaterna och folkpartiet därför i oppositionsställning tjänat på en hög inflation?

Något fullödigt svar går i nuläget inte att ge då antalet fall av borgerlig regering är alltför få för att kunna studeras statistiskt. En antydning kan dock ges genom en jämförelse med sambanden i de val som skett med socialdemokraterna i regeringsställning. De förväntade tecknen på sambanden ändrar sig om det också förutsätts att regeringarnas partifärg skall ha betydelse för resultaten. Se tabell 4.

Det är de inringade tecknen som är intressanta. Eftersom det här bara är möjligt att studera socialdemokratiska regeringar är det arbetslöshetsutvecklingen som framförallt kommer i blickpunkten. Dock är det även möjligt att göra viss

Tabell 4. Förväntade samband vid borgerliga respektive socialdemokratiska regeringar.

Regering Valresultat	Utvärderingshypotesen				Policyhypotesen			
	Borg		Socialdem		Borg		Socialdem	
	S	M+Fp	S	M+Fp	S	M+Fp	S	M+Fp
Inflation	+	-	-	+	-	+	-	+
Förändr av arbetslösh	+	-	-	+	+	-	+	-

jämförelse med värdena från regressionerna av alla valen under tidsperioden. Därigenom kan man se på tendenserna i förändringen av sambanden mellan regressionerna av valresultaten för alla regeringar och regressionerna med enbart val med socialdemokratiska statsministrar.

Resultaten är fortfarande inte helt klargörande beroende på att värdena för regressionsanalyser med enbart borgerliga regeringar saknas. Det bör också påpekas att de borgerliga regeringar som existerat vid valtillfällena i alla tre fallen uteslutit högern/moderaterna. Folkpartiet (eller de frisinnade 1932) har dock suttit i regeringsställning vid alla tre tillfällena de borgerliga mött väljarna i regeringsställning.¹⁹ Värdena för arbetslöshetsförändringen får riktigt tecken i de nya regressionerna. Värdena förändras också i tre fall av fyra i den riktning som utvärderingshypotesen indikerar. Framförallt gäller detta inflationen för socialdemokraterna.

Viktigast är dock tecknen för utvecklingen av arbetslösheten. I regressionerna med socialdemokratisk statsminister erhåller socialdemokraterna ett negativt samband och moderaterna + folkpartiet ett positivt samband. Detta är det tydligaste tecknet på att det är utvärderingshypotesen som får stöd av materialet.

Problemet är det försvagade sambandet mellan inflationen och valresultaten för moderaterna och folkpartiet. Detta förhållande är delvis orsakat av att deflationen 1932 åter ger ett konstigt samband. Om regressioner företas utan år 1932 sjunker betavärdet för inflationen ner nästan i nivå med värdet för enbart socialdemokratiska regeringar.

En annan indikation går det också att få genom att studera de få fallen med borgerlig regering. Här är arbetslöshetsutvecklingen positiv för socialdemokraterna och negativ för moderaterna och folkpartiet. Som indikerades av minskningen av koefficienten för inflationen för M + Fp under borgerlig regering är det inflationen som ställer till problem. Deflationen 1932 ger M + Fp ett positivt samband. Om 1932 tas bort återfinns dock det förväntade negativa sambandet för M + Fp med inflationen när de borgerliga befinner sig i regeringsställning. Här är vi dock ute på mycket svag is beroende på det lilla antalet fall.

Ytterligare en indikator på att det är det huvudsakliga socialdemokratiska regeringsinnehavet som ställer till problem vid tolkningen av resultaten kan presenteras. Samband saknas nämligen helt mellan ekonomisk situation och valresultat om valresultatet för socialdemokraterna och vpk används som beroende variabel och

Tabell 5. Socialdemokraternas och Moderaternas + Folkpartiets valresultat – regressionsanalyser för alla resp. socialdemokratiska regeringar (Betavärden)

	S		Socdem		M+Fp		Socdem	
	Alla reg	(2)	(1)	(2)	Alla reg	(2)	(1)	(2)
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
Inflation	-.62*	-	-.82**	-	.60*	-	.49	-
Förändr av arbetslösh	-	.04	-	-.45	-	-.14	-	.43
R ²	.39	.00	.67	.20	.36	.02	.24	.18
N	15	15	12	12	15	15	12	12

(** = signifikant på 1-procentnivån, * = signifikant på 5-procentnivån och - = ej medtagen i regressionsanalysen.)

när på motsvarande sätt moderaternas valresultat undersöks.²⁰

Sammanfattningsvis blir slutsatsen att ekonomins utveckling visar ett starkt samband med valresultaten. Såväl utvecklingen av inflationen som arbetslösheten tycks ha haft signifikanta samband med valresultaten. Andelen förklarad varians är relativt stor. Hela 3/4 av variansen i korttidsförändringarna i valresultaten förefaller kunna förklaras av förändringarna i ekonomins utveckling. Sambanden tycks också vara symmetriska och således verka vid såväl goda som dåliga tider. Undantag måste dock göras för krigsåren som uppvisar ett kraftigt avvikande mönster. Svårare har varit att avgöra om utvärderings- eller policyhypotesen stöds av resultaten i undersökningen.

Det mesta talar för att väljarna utvärderar regeringarnas förda politik och inte stödjer partierna oberoende av regeringsställning som reaktion på den ekonomiska utvecklingen och bilden av partiernas prioriteringar. En stor försiktighet måste dock anbefallas, undersökningen vilar på mycket få observationer och är därför mycket känslig för enstaka avvikande fall. Ett helt klart svar kan därför inte ges förrän fler val kan studeras och då helst val med moderaterna och folkpartiet i regeringsställning.

Undersökningen av sambandet mellan den ekonomiska utvecklingen och valresultaten kan med fördel relateras till de i den tidigare översikten presenterade hypoteserna.²¹ Resultaten kan då kortfattat sammanfattas enligt följande:

- Regeringarnas tidigare resultat vad gäller handhavande av ekonomin tycks ha påverkat väljarnas utvärdering vid senare val.
- Svaga minoritetsregeringar och majoritetsregeringar tycks vara minst känsliga för den ekonomiska utvecklingen.
- Ett visst stöd finns för att styrkan i sambandet ökar vid extrema ekonomiska lägen.
- Att enbart negativ ekonomisk utveckling skulle visa samband med valresultaten gäller ej.
- Att väljarna utvärderar också icke-ekonomiska faktorer ger resultaten under krigen besked om. Här tycks ekonomin helt ha saknat betydelse.
- Utvärderingens utseende tycks inte variera beroende på väljarnas bilder av partierna. Detta har det i huvudsak negativa resultatet för policyhypotesen givit besked om.
- Väljarnas förändrade attityder till de olika ekonomiska faktorerna tycks ge förändrade utvärderingsfunktioner.

- En ökad kunskap om den ekonomiska utvecklingen tycks inte ha givit ökade värden för utvärderingsfunktionerna.

- Det relativt starka sambandet mellan ekonomisk utveckling och valresultat talar mot hypotesen om att felaktig information om ekonomin skulle ge upphov till andra samband än de som baserats på ekonomins verkliga utveckling.

3. Teoretiska antaganden inom den moderna politiska ekonomin – en kritisk granskning

Undersökningarna av sambandet mellan ekonomi och politik inom den moderna politiska ekonomin bygger i hög utsträckning på några antaganden hämtade från "economic man" ansatsen inom nationalekonomin.²² Bland de viktigaste är att aktörerna är rationella och har maximering av egenintresset som mål. Studierna av sambandet mellan ekonomi och politik har utnyttjat dessa förutsättningar till att skapa en uppställning antaganden om de två huvudsakliga aktörerna som studeras: väljare och regeringar. Följande uppställning (tabell 6) söker sammanfatta dessa antaganden.²³

I diskussionsavsnitten 2.3 och 3.3 i översikten i Statsvetenskaplig Tidskrift 1987:1 har jag utifrån forskningsresultaten sökt kommentera de flesta av de antaganden som utgör tillämpningar på interaktionen politik-ekonomi. Där gäller det i stor utsträckning informationsaspekterna i modellen. Diskussionen där har befunnit sig inom de grundantaganden som den moderna politiska ekonomin rör sig med. Ansatsen i sig har inte ifrågasatts.

Syftet med detta avsnitt är däremot att gå ett steg vidare och kortfattat kommentera realismen i tre grundstenar i modellen: antagandena om väljarens främjande av egoistiskt ekonomiskt egenintresse, regeringarnas hänsynstagande till popularitetsläge vid beslutsfattande samt aktörernas maximering av sin nytta.²⁴

Ännu mer grundläggande är den rationella idealmodellen. Dess viktigaste punkter kommer därför först att kommenteras ur ett mer teoretiskt perspektiv.

Downs har hävdad att teoretiska modeller "bör testas primärt ifråga om sina förutsägelser riktighet snarare än beträffande realismen i dess förutsättningar".²⁵ Två invändningar förefaller relevanta till detta förhållningssätt. Om vissa antaganden inte ger en realistisk bild av mänskligt beteende och goda förutsägelser ändå ges måste

Tabell 6. Antaganden om väljare och regeringar inom den moderna politiska ekonomin.

Antaganden om väljarna:	
Klar och stabil målsättning:	Att främja sitt egoistiska ekonomiska egenintresse genom att ett visst parti får makten.
Full information	Om att och hur regeringarna påverkar den ekonomiska utvecklingen. Om hur den ekonomiska utvecklingen påverkar den egna ekonomiska situationen.
Maximera sin nyttofunktion	Genom att välja det alternativ (rösta på det parti) som bäst främjar hans egoistiska ekonomiska egenintresse under nästa mandatperiod.
Antaganden om regeringarna:	
Klar och stabil målsättning	Att realisera sitt ideologiska program och inneha tillfredsställande popularitetsnivå, (för återval).
Full information	Om hur väljarna värderar regeringen. Om hur väljarna påverkas av utvecklingen av de ekonomiska förhållandena. Om hur ekonomin påverkas av regeringars ekonomiska åtgärder.
Maximera sin nyttofunktion	Genom att fatta ideologiskt motiverade beslut så länge populariteten är tillfredsställande och annars tillgripa mer populära åtgärder i sin ekonomiska politik.

det kunna förklaras hur det kan komma sig att diskrepansen mellan antagandena och sakernas verkliga tillstånd saknar konsekvens.²⁶ Att goda prediktioner ges kan således inte godtas som att också en förklaring givits.²⁷

Vidare, om förutsättningarnas realism är starkt ifrågasatt, föreligger risken att sambanden har andra orsaker än de antagna. D. v. s. att ett skensamband föreligger. I så fall är det speciellt viktigt att utrona om de angivna förutsättningarna i realiteten är de som undersökts. Jag ansluter mig sålunda till uppfattningen att det är nödvändigt att också skaffa empiriska belägg för att individerna har vissa värderingar eller upplever verkligheten på ett visst sätt som står i överensstämmelse med teorin för att förklaringar skall kunna sägas ha givits.²⁸

Den första förutsättningen inom den rationella idealmodellen är att aktörerna har en klar och stabil målsättning. I detta innefattas att målen är givna i modellen. De faktorer som formar målets innehåll ligger därför utanför modellen. Detta innebär att åsiktsbildningen inte kan analyseras. Det finns därför skäl att anta att detta har medfört att den målsättning som förutsätts i ansatsen har blivit orealistisk.

Grunden till detta skulle vara att de målsättningar och preferenser som individer formulerar

skapas under olika omständigheter och därmed blir olika beroende på under vilka sociala villkor individen befinner sig och på vilken ställning de intar inom ett system av sociala relationer. Betydelsen av det senare kan motiveras med att textfackföreningar och andra intresseorganisationer hjälper till att forma de individuella medlemmarnas värderingar i en gemensam riktning genom sitt arbete till stöd för vissa mål.²⁹ De politiska partiernas påverkan vid individernas åsiktsbildning torde också vara stark. Den information dessa presenterar om verkligheten och samhällsförhållanden kan antas i stor utsträckning forma attityderna hos partiernas sympatisörer. Väljarnas sociala omständigheter kan således också tänkas ha en likartad betydelse för individernas informationstillgång och därmed för resultaten av deras bedömningar.³⁰

Exkluderandet av allt utanför systemet leder, förutom till att det inte uppmärksammas att olika individer har olika målsättningar, till att förändringar i individernas målsättningar inte blir förenliga med modellen. Förändringar som kan vara orsakade av personliga eller historiska erfarenheter.³¹ Skolor, fackföreningar, företag, tidningar och partier skapar ju inte bara kollektivens identitet utan förändrar dem också genom att bryta ner gamla målsättningar och skapa nya.³²

Dessa antaganden om likartade intressen inom men inte mellan olika kollektiv (d. v. s. förekomst av gruppintressen) tycks också sätta vissa frågetecken för realismen i antagandet om individens egenintresse som drivkraft. Individens preferenser formar ju enligt ovan ständigt genom kontakt med samhället. Just denna förutsättning har varit den mest kontroversiella inom ansatsen. Egoismens realism kan diskuteras också utifrån andra utgångspunkter.

Att en individs jag formas i ständig kommunikation med andra individer betyder att det kan vara svårt att dra gränser kring detta individuella jag. En individ kan känna sig ingå i ett i många avseenden med andra delad gemenskap – gemensamt för tex maka/make, barn, föräldrar, släktingar, vänner – och hans/hennes jag-uppfattning kan sålunda delvis sammanfalla med deras. I den utsträckning som sådana andra individer inbegrips i en individs jag försvinner skillnaden mellan egoism och altruism.³³ Även om dessa inte anses tillhöra jaget kan samma slutsats dras av att t. ex. omtanke om familjen bedöms som förenligt med det egoistiska antagandet.³⁴

Omfattningen av egoismen som drivkraft i politiken är också oklar. Handlingar som motiveras av solidaritet med andra människor kan vara helt rationella. Det går inte att förneka möjligheten av rationell osjälviskhet.³⁵

Det är inte svårt att tänka sig att en individ kan känna nytta av att ge bort saker. Exempelvis kan han/hon känna sig bra av att ha gett bort pengar till ett nyttigt ändamål eller av att ett behjärtansvärt ändamål har större resurser.³⁶

Altruistisk egennytta kan å andra sidan inkorporeras i modellen, och därmed antas egenintresse också kunna maximeras av att individen minskar sin nytta genom att ge bort saker.³⁷ Detta leder dock bara till nya problem. Därmed berör vi ett av de grundläggande problemen i ansatsen. Om det går att förklara också beslut om att minska sina tillgångar uppstår frågan: Finns det överhuvudtaget några beslut som *inte* kan förklaras med teorin?³⁸ Allt handlande kan ju i efterhand förklaras med att det i något avseende tjänar individens nytta; egoistiskt eller altruistiskt.

Tullock (1982) tycks på ett liknande sätt försöka rädda antagandet om individens själviskhet. Han definierar själviskhet som bl. a. också att inte vilja bli mördad, rånad eller bestulen. Genom att på detta sätt urvattna begreppet egoism tycks man kunna förklara allt beteende.³⁹

Problemet är här också ett mätproblem. När

ansatsen säger att egennytta kan mätas i ekonomiska termer är det förhållandevis enkelt att förklara ett beteende. Men det är många handlingar som inte kan förklaras på detta sätt. När ansatsen inser att nytta för individen också kan bestå av icke-ekonomiska värden blir det svårare. Då förfaller ansatsen till efterhandsrationaliseringar. Personen handlade si eller så beroende på att han/hon måste gjort en värdekalkyl som ledd fram till beslutet.

Slutsatsen torde bli att ansatsen genom sina hjälpantaganden för att rädda antagandet om egennytta gör detta innehållslöst. Allt beteende anses gynna egennytta; egoistiskt eller altruistiskt, nytta mätt i pengar eller nytta mätt i andra värden. Oegennytta förefaller helt enkelt vara bortdefinierad. Det är lätt att hitta exempel på tre av de fyra möjligheterna enligt ovan och alla är de också förenliga med antagandet om individen som gynnare av sin egennytta.

Figur 4. Exempel på egennyttiga beteenden

	Egoist	Altruist
Ökade ek tillgångar	Egeninkomster	
Minskade ek tillgångar	Avlats-systemet	Gåvor till biståndsgör

Det tycks inte ha någon betydelse hur individen handlar. Allt kan förenas med antagandet om egennytta. Å andra sidan förefaller det omöjligt att hitta något beteende som inte kan förenas med egennytta definierad på detta sätt.

Alternativet blir att hålla fast vid de ekonomiska och egoistiska antagandena som visat sig inte gälla i vart fall i vissa fall. Hur man än gör för att rädda antagandet tycks det bli fel. Detta måste anses vara tungt vägande invändningar mot antagandena om det ekonomiska måttet, egoismen såväl som egenintresset i sig själv.

Betydelsen av egennytta kan diskuteras också utifrån en annan utgångspunkt. Mycket få människor är direkt drabbade av arbetslösheten, ändå har den visat sig ha relativt stor betydelse för valresultaten. Orsaken kan vara att väljarna istället tar ställning till situationen i samhället utifrån bedömningar av samhällsansvar och samhällsnytta och att detta bestämmer deras röstning.

Inom forskningen pågår en intensiv debatt just om sambanden mellan ekonomins utveckling och

politiska förändringar beror på att individen utvärderar förändringar i den personliga ekonomin eller förändringar i hela samhällsekonomin utveckling. Båda tolkningarna är möjliga av de samband som de flesta undersökningar av aggregatdata funnit i Sverige. Frågan kan enbart avgöras med data om individernas bedömning av förändringarna i sin ekonomiska situation, deras bedömning av samhällsekonomin utveckling och individens röstningsbeteende. Holmberg (1984) har just denna ansats. Resultaten för valet 1982 stödjer åsikten att ekonomiska faktorer spelar en betydelsefull roll för att avgöra hur medborgarna skall rösta. Den viktigaste förklaringsfaktorn är dock inte egenintresset utan väljarnas bedömning av resultaten av partiernas ekonomiska politik för samhällsekonomin.⁴⁰

Sambandet mellan ekonomisk utveckling och röstning är svagare vid 1985 års val. Fortfarande är det framförallt bedömningen av utvecklingen av samhällsekonomin som påverkar. Vid detta val saknas däremot nästan helt samband med hur den personliga ekonomin förändrats.⁴¹ Ekonomin kan därmed betraktas som viktig men inte principiellt annorlunda än andra politiska saksfrågor som påverkar väljarna att ändra sitt röstbeteende.⁴² Det är dock tidigt att dra en definitiv slutsats då det bara finns undersökningar av dessa två val.

Ett annat forskningsresultat kan anföras för tolkningen att det främst är individernas samhällsintresse som styr deras röstningsbeteende. Jonung och Wadensjö (1981) fann att regeringens popularitet snarast i mindre utsträckning, än i den förväntade större utsträckningen, kunde förklaras av arbetslösheten i väljarnas egen grupp jämfört med den totala arbetslösheten.⁴³

De fortlöpande resultaten av åsiktsbildningen ställer till problem i analysen. Genom att utgå från att individen har vissa mål uppmärksammas inte att ny information (eller desinformation) och nya erfarenheter kan åstadkomma att omfattande åsiktsförändringar äger rum. Detta skulle resultera i att aktörerna inte lyckas uppvisa ett besluts-mönster som är konsistent över tiden.⁴⁴

Rationalitetsmodellen kan heller inte klara när individen handlar mot sin väl övervägda bedömning över vad han själv anser vara bäst, detta brukar kallas viljesvaghet.⁴⁵ En likartad företeelse är rutinhandlingar, att man gör som man brukar trots att man vet att det finns bättre alternativ.⁴⁶

Många av undersökningarna inom området har lidit brist på stabilitet i resultatén. Detta har inte

kunnat inkorporeras i modellerna utan just förklarats av att väljarnas värderingar förändrats över tiden. En annan orsak till instabiliteten förefaller vara att alla individer förutsätts tänka och handla på samma sätt oavsett land och sociala omständigheter. Dessa viktiga strukturegenskaper har således inte kunnat inordnas i synsättet.

Genom sin inriktning på förbestämda åsikter eller alternativ kommer uppmärksamheten huvudsakligen att ägnas åt dem som har tagit ställning i valet mellan dessa alternativ och att bortse från dem som inte har gjort det. Ett förhållande som kan medföra att ett stort antal människor lämnas utanför.⁴⁷ Detta har visat sig genom att det bara varit möjligt att analysera en liten grupp av väljare med hjälp av dessa antaganden: parti-bytarna.

En annan förutsättning i detta sammanhang är att målen antas uppnås genom väljande bland produkter till salu på marknaden. Detta innebär att de alternativ bland vilka val kan göras tas för givna. Inriktningen på existerande alternativ och på – vanligen kortsiktiga framgångar på den existerande politiska marknaden, gör att genomgripande politiska förändringar eller historisk utveckling inte kan studeras.⁴⁸

Detta har inneburit att studierna enbart kan företas när den politiska situationen är relativt likartad och inga nya alternativ eller genomgripande förändringar sker. Det har därför bara varit möjligt att uppmärksamma konkurrensen mellan de tidigare aktuella partierna och i traditionella frågor. D. v. s. frågor som tidigare varit aktuella i flera val och därför kan bedömas. Nya partier och exceptionella politiska förändringar ställer till stora problem för denna typen av undersökningar.

Problemen med instabilitet och att exceptionella händelser inte kan förklaras visade ju sig i min undersökning av valen 1932–1985.

Regeringspartierna har antagits vara påverkade av sitt aktuella popularitetsläge för sitt beslutsfattande. Att så inte förefaller vara fallet har resultaten i kapitel 3 i forskningsöversikten givit relativt entydigt besked om.⁴⁹

Orsakerna till att regeringarna inte försökt påverka de ekonomiska förhållandena i valtaktisk riktning kan naturligtvis vara flera. Det kan dock pekas på den potentiella spänning som existerar mellan de förslag det ideologiska och även det kortsiktiga programmet pekar på och uttalat valtaktiska åtgärder. En alltför stor avvikelse från programmet kan förväntas motverkas av att den

ideologiska målsättningen värderas högt eller av att dylika åtgärder på längre sikt antas leda till impopulära resultat i ekonomin.

Ett annat skäl kan vara att inte alla som fattar eller skall genomföra besluten går regeringens ärenden. Här syftas framförallt på byråkratin inom departement och ämbetsverk.⁵⁰

Det andra huvudantagandet inom den rationella idealmodellen är att människorna har full information. Väljarnas information om den ekonomiska situationen har diskuterats relativt utförligt i avsnitt 2.3. i översikten. Ett par påpekanden är tillräckliga i detta sammanhang. Väljarna måste förutsättas fatta sitt beslut om vilket parti de skall stödja beroende på deras *uppfattning* av den ekonomiska utvecklingen. Vad väljarna uppfattar och vad som egentligen händer kan skilja sig åt relativt kraftigt beroende på den information de erhåller från partierna och massmedia. Människor påverkas starkt av opinionsbildningen.⁵¹ Denna hjälper till att forma deras åsikter vilket medverkar till att den information individerna har är till viss del styrd. Detta kan göra att människorna påverkas till att handla irrationellt när de egentligen avser att handla rationellt. Orsaken kan t. ex. vara att medborgarna bara erhåller viss information om den ekonomiska utvecklingen eller en viss bild av den ekonomiska utvecklingen.

En avsaknad av samband mellan ekonomi och politik skulle kunna tyda på att skillnaden mellan väljarnas uppfattning och verkligheten är stor eller att marginalväljarna är mindre informerade och istället tar hänsyn till andra företeelser vid sitt partival.⁵² De relativt starka sambanden i Sverige kan tyda på att partibytarna här tar hänsyn till ekonomiska faktorer och även är relativt väl-informerade om hur ekonomin verkligen utvecklas.

Hur partierna har kämpat om att kunna ge trovärdighet åt *sin* bild av den ekonomiska utvecklingen i Sverige har varit mycket tydligt under 1980-talet. Holmberg och Gilljam (1987) visar att väljarnas bild av samhällsekonomin utveckling i överraskande hög grad avviker från verkligheten.⁵³ Detta resultat avser ju inte marginalväljarna, men kan vara en orsak till ett svagare samband vid 1985 års val. Skillnaderna behöver dock inte resultera i ett svagare samband då även en felaktig uppfattning om ekonomins utveckling i hög grad kan påverka röstningsbeteendet. På aggregatnivån medför det dock ett svagare samband mellan faktisk ekonomisk utveckling och valresultatet.

Det tredje huvudantagandet förutsätter nytto-maximering. Det har diskuterats om väljarna snarare än att söka maximera sin nytta väljer det första alternativ som är tillfredsställande ur målsättningsaspekten. Har en tillfredsställande ekonomisk situation uppnåtts skulle individen vara nöjd med det och undersöker inte fler alternativ. Möjligheten att bedöma fler alternativ kan också antas begränsas av den glömska om tidigare ekonomiska situationer som kommer efterhand. Att väga relativt komplicerade ekonomiska lägen mot varandra, som modellen förutsätter, förefaller heller inte tillhöra normalt väljarbeteende. Detta skulle tala för att väljarna enbart bedömer händelseutvecklingen under en kort tidsperiod och inte heller flera olika tidigare ekonomiska situationer.⁵⁴

I realiteten förefaller det inte som studierna av utvärderingsfunktionerna har prövat hypotesen om nyttomaximering. Således har undersökningarna inte sökt konstruera de alternativ som väljarna kan ha antagits ha valt mellan. Inga undersökningar har t ex studerat andra partiers agerande än regeringspartiets eller utnyttjat jämförelsepunkter i en extrapolering av de politikresultat som oppositionen tidigare åstadkommit. Vad som verkligen förefaller att ha antagits är att väljarna sett på den sittande regeringens resultat och bedömt det mot en bild av ett tillfredsställande läge. Oavsett resultatet har väljarna därefter förutsetts fatta sitt röstbeslut. Nyttomaximering skall inte ha eftersträövats.

En sammanfattning av resultaten i de uppmärksammade undersökningarna och de antaganden som de bygger på skulle därmed ge ungefär följande bild: Många av de antaganden som presenterats inom den moderna politiska ekonomin har sedan inte testats i de empiriska undersökningarna. De undersökningar som har presenterats har efter de teoretiska diskussionerna ofta begränsat sin analys till samband mellan ekonomi och politik utan vidare testning av teoretiska antaganden. Vilka antaganden verkligheten ger stöd för har inte specificerats.

Den förklaringskraft som visats av undersökningarna inom området ger därmed inte stöd för de antaganden som gjorts inom teorin om den ekonomiska människan. Dessa har helt enkelt inte undersökts. De samband som existerar kan likväl bygga på helt andra antaganden om mänskligt beteende.

Trots detta har antaganden om individuell rationalitet och främjandet av egenintresset gjorts

och därefter begagnats för att förklara individer-
nas beteende när forskarna istället borde under-
sökt hur människor fattar beslut i det verkliga li-
vet med konflikterande intressen och osäkerhet.
Individundersökningar är i detta sammanhang
nödvändiga för att bekräfta eller avfärda de an-
taganden som gjorts inom ansatsen.⁵⁵

TVå undantag finns (Holmberg och Holmberg
– Gilljam), och de förefaller klart tala mot tesen
om det ekonomiska egenintresset. Vad gäller in-
formationen om den ekonomiska utvecklingen
sätter de också kraftiga frågetecken. Dessa resul-
tat innebär inte att det är forskningsresultaten
utan snarare tolkningen av dem som behöver ifrå-
gasättas.

Den teoretiska diskussionen och mina såväl
som de refererade forskningsresultaten pekar
därmed på att följande bild av väljarna förefaller
rimlig:

Tabell 7. En bild av forskningsresultaten

En liten del av befolkningen	(partitytarna)
har begränsad information	(om det ekonomiska läget jämfört med ti- digare år)
som de använder för att göra en enkel bedömning	(om det ekonomiska läget är tillfreds- ställande eller inte)
angående den ekonomiska utvecklingen i stort	(för samhället eller sambandsgruppen)
som de under vissa om- ständigheter tillskriver regeringen	(ex breda rege- ringar som suttit lång tid)

Hindess (1985) presenterar en bild av det mänsk-
liga beteendet som förefaller rimlig:

Handling inbegriper någon form av kalkyl eller
övervägande, men det är inget skäl för antagan-
det att den inbegriper rationalitet i den rationella
beslutsteorins mening. Kalkylen leder inte nöd-
värdigtvis till det val av medel som är mest lämp-
ligt för aktörens mål. Inte heller resulterar över-
vägandet alltid i att aktörens beslut uppvisar en
välordnad preferensstruktur. Olika serier av giss-
ningar ger olika totalbedömningar och kan "be-
rättiga" mycket olika beslut. Val görs ändå mel-
lan alternativ. Besluten kan därmed vara "ratio-
nella" i betydelsen att uppskattningar gjorts och
argument övervägts, men det är inte fråga om nå-
gon process som är "rationell" i någon strikt defi-
nierad mening som nödvändiggör ett visst beslut

snarare än något annat.⁵⁶

Antagandena om väljarna som rationella (nyt-
tomaximerare med klar och stabil målsättning
och fullständig information), och främjande sitt
egoistiska ekonomiska egenintresse har därmed
ifrågasatts på teoretiska och empiriska grunder.
Det egoistiska ekonomiska egenintresset och nyt-
tomaximeringen har relativt klart avvisats. Vad
som återstår är utsagor om att en mindre del av
väljarna gör en viss bedömning av det ekonomis-
ka läget innan de lägger sin röst. Bilden av rege-
ringspartiet har modifierats på ett lika grund-
läggande sätt. Något stöd för tesen om partierna
som känsliga för sitt allmänna popularitetsläge
vid beslutsfattandet har ej givits i undersökning-
arna.

Ambitionen att förenkla verkligheten i model-
lerna för att enklare kunna förklara och förstå är
självklar och helt naturlig. Problemet är när
grundläggande antaganden saknar trovärdighet i
verkligheten.⁵⁷ Delvis är detta en gradfråga. Hur
mycket kan man förenkla utan att modellen blir
alltför ofullständig? Allvarigare är det när de
grundläggande antagandena starkt ifrågasatts el-
ler avvisas. Det är där vi befinner oss nu.

Undersökningar på aggregatnivå har givit rela-
tivt entydiga samband mellan ekonomisk utveck-
ling och valresultat respektive partiernas ställning
i opinionsmätningarna. Vad som nu förefaller
mest aktuellt för att erhålla ny kunskap är ut-
nyttjande av individdata för att väljarnas över-
väganden vid sitt beslutsfattande skall kunna stu-
deras. Vilken typ av kalkyler gör väljarna i reali-
teten? Vilken information har väljarna? Hypote-
sen om egenintresset måste också studeras
explicit.⁵⁸

Vidare är det angeläget att de specificerade hy-
poteserna om sambandet mellan ekonomi och
politik testas med hjälp av aggregatdata. Samt
kanske viktigast av allt att konkurrerande teorier
ställs mot de som presenteras av den moderna po-
litiska ekonomin.

Forskningen bör således bygga på de tre be-
nen: utvecklande av den teoretiska underbyggnad-
en för sambandet mellan ekonomi och politik
och därefter undersökningar av modellerna med
hjälp av aggregat- och individdata. Alla tre är
nödvändiga i det fortsatta arbetet på området.

Resultaten i detta kapitel såväl som i de tidiga-
re gör också som konsekvens det nödvändigt att
kommentera den i Statsvetenskaplig Tidskrift
1987:1, sid. 64, presenterade modellen över inter-
aktionerna mellan ekonomin och politiken. Denna

kan och har kritiserats för att den ger en förenklad och felaktig bild av verkligheten. Kritiken förefaller framförallt vara träffande när det gäller att modellen förutsätter att systemet hela tiden cirkulerar runt och att utanförliggande påverkansfaktorer saknar inverkan samt att den ekonomiska situationen enbart direkt påverkar befolkningsopinionen. Överhuvudtaget saknas omgivningen helt i modellen. Det är här viktigt att peka dels på den filtrering av händelseförloppet som massmedia och partier företar och dels på den direktpåverkan som dessa och andra opinionsbildare har på väljarna.⁵⁹

Det är vidare nödvändigt att peka på att antagandet om att regeringarna har möjligheter att styra ekonomin helt enligt sina önskemål förefaller orealistiskt. Här har utanförliggande faktorer satt kraftiga begränsningar. De empiriska resultaten har visat på betydelsen av dessa faktorer likväl som på att sambanden mellan popularitetsläge och regeringsbeteende i vart fall i Sverige förefaller i stort sett frånvarande.

4. Sammanfattning

Hypotesen om samband mellan ekonomisk och politisk utveckling har prövats empiriskt på de svenska valresultaten. Resultaten gav stöd för att ett samband existerar. Det förefaller också ta den form som utvärderingshypotesen indikerar. Ett starkt samband kan således redovisas för utvecklingen av inflationen och arbetslösheten med valresultatet för regeringspartiet. Sambandet med realinkomstutvecklingen är betydligt svagare.

De tre grundantagandena inom den moderna politiska ekonomin diskuterades också: väljarnas främjande av sina egoistiska ekonomiska egenintressen, regeringarnas hänsynstagande till popularitetensläget vid sitt beslutsfattande och aktörernas maximering av sin egen nytta. Kraftiga frågetecken sattes för realismen i samtliga. Detta utifrån ett teoretiskt resonemang såväl som utifrån det faktum att de inte har bekräftats i de empiriska undersökningarna. Resonemanget resulterade i ett förslag till en mer realistisk bild av de resultat som forskningen inom den moderna politiska ekonomin kommit fram till.

5. Avslutande kommentar

Att utvecklingen i vissa avseenden gått långsamt ger en recension av Åkermans bok från 1946 besked om. Tingsten kritiserade undersökningen för felaktiga definitioner av ekonomisk utveckling och politiska förändringar. Han tog också

upp inriktningens begränsning: konstitutionella och politiska händelser är omöjliga att undersöka. Slutligen hävdade han att Åkerman inte bestämt sig för vilken hypotes han skall undersöka.

Den empiriska kritiken förefaller fortfarande aktuell. Det märktes i översiktens kapitel 2. Modellerna har inte heller vidgat sin ram; fortfarande undersöks ekonomins påverkan på politiken i isolering. En sak har dock förändrats och det är de teoretiska antagandena som undersökningarna baseras på. Om dessa råder det ingen större oenighet i de här uppmärksammande studierna. Att sedan empirin i många fall är svår att relatera till teorin gör att Tingstens sammanfattande kritik känns aktuell än i dag:

”Man saknar sammanhang även mellan professor Åkermans felaktiga antaganden och hans felaktiga slutsatser.”⁶⁰

Noter och källhänvisningar

*Uppsatsen är en utlöpare av det av Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsområdet stödda projektet: Kommunala valvindar 1985.

¹ Se kapitel 1 i forskningsöversikten i Statsvetenskaplig Tidskrift 1987:1, speciellt s 61ff.

² På några ställen i detta kapitel kommer jag att tala om ekonomins påverkan på valresultaten istället för sambandet mellan ekonomisk utveckling och valresultat. Vad som är nödvändigt, teoretiskt och empiriskt, för att vi skall kunna tala om ekonomins påverkan på valresultatet blir resultatet av mina slutsatser i kapitel tre.

³ Madsen (1980) s15 och Jonung och Wadensjö (1979a) s 111.

⁴ Se forskningsöversikten i Statsvetenskaplig Tidskrift 1987:1.

⁵ En sådan hypotes framläggs i Jonung och Wadensjö (1979a) s 111.

⁶ Rydén (1950) s 331ff.

⁷ De kraftigt avvikande sambanden för såväl arbetslöshet, inflation som realinkomst vid valen 1940 och 1944 gör att om dessa val medtas i regressionerna försvagas sambanden starkt. När dummy-variabler för åren 1940 och 1944 används blir således dessa signifikanta. Ex. Förändring regeringspartiet = inflation $-0.876 (.151)$ + arbetslöshet $-1.548 (.295)$ + Dummy40 $233.358 (22.82)$ + Dummy44 $-58.432 (19.775)$. $R^2 = .897$. $N = 17$. Det är framförallt 1940 som redovisar en starkt avvikande bild. Här får statsministerpartiet en rekordframgång samtidigt som inflation och arbetslöshet ökar mycket kraftigt och realinkomsten utvecklas negativt. Sambanden för 1944 avviker vad gäller inflationen. Ett likartat

- antagande angående krigsåren görs i Hibbing (1987) s 6.
- ⁸ Madsen (1980) s 19.
- ⁹ De ekonomiska faktorerna är huvudsakligen utvalda beroende på möjligheten till jämförelse med tidigare undersökningar. Betydelsen av BNP-tillväxten som mått för korttidsjämförelser av den ekonomiska utvecklingen i ett land presenteras i Sandelin (1984) s 16 och 23. Sandelin visar också på arbetslösheten och inflationen som problem, s 59 ff och 125 ff.
- Källor för de ekonomiska variablerna är Statistisk Årsbok 1931–1986, SCB: Arbetsmarknadsstatistisk Årsbok samt SCB:SOS: Statistiska meddelanden inom serien Nationalräkenskaper, olika årgångar.
- BNP-utvecklingen för de tidiga åren har hämtats från Krantz, O. och Nilsson, C.-A. (1975): Swedish National Product 1861–1970. Lund 1975.
- ¹⁰ Jämför Madsen (1980) s 18 som också anger ett år som en lämplig tidshorisont för väljarnas förväntningar. Samma tidsperiod återkommer i majoriteten av undersökningarna. Ex. Kramer (1971), Whiteley (1980) och Hibbing (1987). Stigler (1973) har kritiserats för att ha använt den längre perioden av två år.
- Inflation och realinkomstutveckling är beräknade som värde År^0 – Värde $^{-1}$ / Värde År^{-1} . Förändringen av arbetslösheten är beräknad som $\text{Värde } \text{År}^0$ – Värde År^{-1} .
- Jag har valt årsgenomsnitt eftersom dessa värden måste anses som de bästa över hela tidsperioden. Tidigare fanns större eftersläpning i redovisningen av ekonomins utveckling vilket skulle gjort ett användande av olika kvartalssiffror godtyckligt.
- ¹¹ Jämför Jonung och Wadensjö (1979a) s 112 och Madsen (1980) s 18. Regeringssammansättningarna finns återgivna i Birgersson et al (1981).
- ¹² Madsen (1980) s 18.
- ¹³ Valresultaten har hämtats från SCB: SOS: Allmänna valen 1985, del 1 riksdagsvalet.
- ¹⁴ Jämför Happy (1986) för analystekniken med trendvariabel. Realinkomstens samband blir här .639 (.273). R^2 avser hela ekvationen.
- ¹⁵ Jämför Madsen (1980) s 22 f. Att väljarna också tar hänsyn till ekonomins utveckling under några tidigare år när de gör sin bedömning av det ekonomiska läget skulle man kunna ta hänsyn till i undersökningen genom att relatera den aktuella ekonomiska utvecklingen till utvecklingen under några tidigare år. Ett sådant förfarande skulle dock strida mot antagandet om ett minne hos väljarna om den ekonomiska utvecklingen på ett år.
- ¹⁶ Se Claggett (1986) s 629 ff.
- ¹⁷ Realinkomsten visar ett samband på 2.401 (.666) i dessa fall.
- Ytterligare en aspekt på realinkomstutvecklingen kan presenteras. Som kunde förväntas erhöles inget samband mellan realinkomstutvecklingen och valresultatet för svaga minoritetsregeringar. Här definierade som innehav av mindre än 40 procent av riksdagsplatserna. ($R^2 = .00$). Övrigt är det starkaste sambandet med regeringar med mellan 40 och 50 procent av mandaten och inte för majoritetsregeringar. $R^2 = .41$ respektive $.00$. Antalet majoritetsregeringar är dock bara 5. Antalet regeringar med mellan 40 och 50 procent av mandaten 7. Dessa resultat bygger således på exceptionellt få fall. Resultaten får därför tas med en stor nypa salt.
- ¹⁸ Socialdemokraterna har räknats som regeringsinnehavare 1936 beroende på att bondeförbundet enbart satt över sommaren i den s. k. semesterregeringen.
- ¹⁹ Högern/moderaterna hade dock tillhört regeringen tidigare under mandatperioderna vid alla de tre valen med borgerlig regering 1932–1985, Birgersson et al (1981).
- ²⁰ För att det är utvärderingshypotesen som i huvudsak kan förklara valresultaten talar också det förhållandet att realinkomsten ändrar tecken för socialdemokraterna respektive M+Fp när de befinner sig i regeringsställning respektive i opposition. Förändring $\text{SAP} = \text{SOCREAL} .335 (.364) + \text{BORGREAL} - .506 (.492)$, $R^2 = .14$. Förändring $\text{M+Fp} = \text{SOCREAL} -1.365 (.651) + \text{BORGREAL} 1.657 (.88)$, $R^2 = .39$. Realinkomsten saknar också helt samband med valresultaten för socialdemokraterna respektive M+Fp sett över alla val under perioden. $R^2 = .01$ och $.02$. Detta är dock inget som talar mot policyhypotesen. Sambandet med realinkomsten är ju här inte specificerat i förväg.
- ²¹ Se sammanställningen i Statsvetenskaplig Tidskrift 1987:1, s 74.
- ²² Se forskningsöversikten i Statsvetenskaplig Tidskrift 1987:1.
- ²³ Enderud (1976) har varit behjälplig för strukturen på uppställningen. Som jag tidigare nämnt har dess antaganden inte gjorts i kapitel 2.
- ²⁴ Se tex Kirchgässner (1976) s 6f, Frey (1978a) s 67, Frey (1979) s 309 ff, Jonung och Wadensjö (1979b) s 345 f, Jonung och Wadensjö (1981) s 2 f, Jonung (1985) s 28 ff, Lybeck (1983a) s 314, Lybeck (1983b) s 2 ff och Lybeck (1985) s 135 f.
- ²⁵ Downs (1957) s 21.
- ²⁶ Hindess (1985) s 50.
- ²⁷ Laurin (1986) s 79.
- ²⁸ Jämför Laurin (1986) s 79 ff och 115.
- ²⁹ Hindess (1985) s 54 f och 57 f.
- ³⁰ Ibid s 52.
- ³¹ Zetterholm (1987) s 9.
- ³² Przeworski (1985) s 384.
- ³³ Berg (1984) s 66.
- ³⁴ Jämför Laurin (1986) s 280.
- ³⁵ Berg (1984) s 66 f.
- ³⁶ Jämför McLean (1986) s 390 f. Tullock (1982) menar att den genomsnittliga människans självskhet kan anges med ett procenttal, s 20. Problemet är bara att detta förklarar inte den enskildes beteende.
- ³⁷ Ett dylikt försvar för antagandet om egoism återges

- i Laurin (1986) s269.
- ³⁸ Här kommer Laurin (1986) fram till motsatt slutsats. Detta skulle enligt Laurin tyda på att den egoistiska modellen inte kan förklara allt, s270.
- ³⁹ Tullock (1982) s26. Jämför Pålsson och Nilsson (1987), s83.
- ⁴⁰ Holmberg (1984) s152 ff.
- ⁴¹ Holmberg och Gilljam (1987) s148 ff.
- ⁴² Att den personliga ekonomins utveckling i stort saknar betydelse för röstningsbeteendet stöds av en undersökning av individdata från fyra västeuropeiska stater. Den ekonomiska utvecklingens trots detta stora betydelse förklaras med att det är individernas bedömning av regeringarnas politikresultat i form av samhällsekonomins utveckling som är utslagsgivande. Lewis-Beck (1986) kontrasterade även den ekonomiska förklaringsfaktorn med mer långsiktiga förklaringsfaktorer som klasstillhörighet, religion och ideologisk identifikation. Den ekonomiska utvärderingen ges här förhållandevis stor betydelse. Se Lewis-Beck (1986) s324 f, 328 ff och 342 ff.
- ⁴³ Denna distinktion gjorde inte Tufte (1978). Han hävdade till och med att det skulle vara svårt att företa en undersökning som skilde på dessa två fenomen, s134. Tufte presenterade dock en hypotes (efter Butler och Stokes) som sa att orsaken till att den allmänna ekonomiska optimismen eller pessimismen hade betydelse skulle vara att individerna vid t. ex. hög arbetslöshet i landet skulle känna oro för sitt eget arbete. Det synes dock svårt att applicera denna hypotes på en situation när samband saknas mellan individens egna ekonomiska situation och röstbeteende samtidigt som ekonomin utvecklas positivt. Sambandet skulle ju då nödvändigtvis direkt beröra den egna ekonomiska situationen.
- ⁴⁴ Hindess (1985) s49 f och Berg (1984) s63 f.
- ⁴⁵ Hindess (1985) s49 f. Laurin (1986) s110 tar rökning som ett exempel.
- ⁴⁶ Laurin (1986) s110.
- ⁴⁷ Berg (1984) s63 f.
- ⁴⁸ Ibid s64 och Przeworski (1985) s401. Jämför Whiteley (1980) s93 f och Hibbing (1987) s6.
- ⁴⁹ Tufte (1978) finner dock starka samband mellan ekonomiska åtgärder och valår. Sambanden är speciellt starka för USA, men gäller också för andra västländer.
- ⁵⁰ Det sistnämnda påpekas av Tufte (1978) s62 f.
- ⁵¹ Whiteley (1978) s154 och Berg (1984) s67.
- ⁵² Jämför Whiteley (1978) s154.
- ⁵³ Holmberg och Gilljam (1987) s147 f.
- ⁵⁴ Detta är ett synsätt motsatt det som presenterades och undersöktes i Stigler (1973). Stiglers mer avancerade och enligt min mening realistiska modell gav insignifikanta samband. För att ekonomin har en stark men kortvarig betydelse argumenterar Whiteley (1980).
- ⁵⁵ Whiteley (1978) s153.
- ⁵⁶ Beskrivningen hämtad från Hindess (1985) s51 f.
- ⁵⁷ Jämför Zetterholm (1987) s5 och 9.
- ⁵⁸ Jämför synpunkterna i Lewis-Beck (1986), Hibbing (1987) och Laurin (1986) s275.
- ⁵⁹ Asp (1985) diskuterar förhållandet mellan partiernas och journalisternas betoning av olika sakområden i partiernas program. Vad partierna väljer att ta upp och vad massmedia väljer att förmedla har betydelse för vilken bild av den ekonomiska utvecklingen som väljarna får ta del av.
Till hur man bör ta hänsyn till denna kritik och hur en mer rimlig modell för hur utvärderingsfunktionen bör se ut och undersökas hoppas jag få återkomma i annat sammanhang.
- ⁶⁰ Tingsten (1946)

Litteratur:

- Asp, K (1985): Journalisternas inflytande i valkampen. I *Makten från folket. 12 uppsatser om folkstyrelsen*. Folkstyrelsekommittén. Liber, Stockholm 1985.
- Atesoglu, HS och Congleton, R (1982): Economic Conditions and National Elections, Post-Sample Forecasts of the Kramer Equations, *American Political Science Review* 1982:4.
- Berg, E (1984): Den ekonomiska människan i politiken, *Häftan för Kritiska Studier* 1984:3.
- Birgersson, BO, Hadenius, S, Molin B och Wieslander, H (1981): *Sverige efter 1900. En modern politisk historia*. 9:e bearbetade upplagan. BonnierFakta, Stockholm 1981.
- Buchanan, JM (1978): From Private Preferences to Public Philosophy: The Development of Public Choice. I Buchanan et al: *The Economics of Politics*. IEA, London 1978.
- Carlsson, G, Dahlberg, A och Rosengren, KE (1981): Mass Media Content, Political Opinions, and Social Change Sweden, 1967–1974. I Rosengren, KE (red): *Advances in Content Analysis*. SAGE, Beverly Hills/London 1981.
- Claggett, W (1986): A Reexamination of the Asymmetry Hypothesis: Economic Expansions, Contradictions and Congressional Elections, *Western Political Quarterly*: 1986:4.
- Downs, A (1957): *An Economic Theory of Democracy*. Harper and Row, New York 1957.
- Enderud, H (1976): *Beslutningar i organisationer*. Fremad, Köpenhamn 1976.
- Frey, BS (1978a): *Modern Political Economy*. Martin Robertson, Oxford 1979.
- Frey, BS (1978b): The Political Business Cycle: Theory and Evidence. I Buchanan et al: *The Economics of Politics*. IEA, London 1978.
- Frey, BS (1979): Politometrics of Government Behavior in a Democracy, *Scandinavian Journal of Economics* 1979:2.
- Gilljam, M och Nilsson, L (1985): Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorn, *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1985:2.

- Gough, P A (1984): Economic Conditions and Congressional Elections. An Attempt to Control for the Depression, *American Politics Quarterly* 1984:1.
- Happy, J R (1986): Voter Sensitivity to Economic Conditions. A Canadian-American Comparison, *Comparative Politics* 1986:oct.
- Hibbing, J R (1987): On the Issues Surrounding Economic Voting. Looking to the British Case for Answers, *Comparative Political Studies* 1987:1.
- Hibbing, J R och Alford, J R (1981): The Electoral Impact of Economic Conditions: Who Is Held Responsible? *American Journal of Political Science* 1981:3.
- Hibbs, D A och Madsen, H J (1981): The Impact of Economic Performance on Electoral Support in Sweden, 1967-1978, *Scandinavian Political Studies* 1981:1.
- Hindess, B (1985): Rationell beslutsteori och politisk analys, *Häftan för Kritiska Studier* 1985:2.
- Holmberg, S (1984): *Väljare i förändring*. Liber, Stockholm 1984.
- Holmberg, S och Gilljam, M (1987): *Väljare och val i Sverige*. Bonniers, Stockholm 1987.
- Håkansson, A (1987): Samband mellan ekonomisk och politisk utveckling i Sverige. En forskningsöversikt, *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1987:1.
- Jonung, L (1981): Prisregleringens politiska ekonomi. Några observationer. I Prisreglering mot inflation? Bilaga 2 till *SOU* 1981:41.
- Jonung, L (1985): Konjunkturer och politiska förändringar i Sverige, *Skandinaviska Enskilda Bankens Kvartalstidskrift* 1985:2.
- Jonung, L och Wadensjö, E (1979a): Ekonomi och politik i Sverige 1896-1948. En kommentar till en artikel av Kurt Rydén, *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1979:2.
- Jonung, L och Wadensjö, E (1979b): The Effect of Unemployment, Inflation and Real Income on Government Popularity in Sweden, *Scandinavian Journal of Economics* 1979:2.
- Jonung, L och Wadensjö, E (1981): *Popularity Functions for Sweden - A Disaggregated Approach. Some Preliminary Remarks*, Paper presenterat på Public Choice Societys möte, Oxford 1981.
- Kirchgässner, G (1976): *Rationales Wählerverhalten und optimales Regierungsverhalten*. University of Konstanz 1976.
- Kramer, G H (1971): Short-Term Fluctuations in U.S. Voting Behavior, 1896-1964, *American Political Science Review* 1971:1.
- Laurin, U (1986): *På heder och samvete. Skattefuskets orsaker och utbredning*. Norstedts, Stockholm 1986.
- Lewis-Beck, M (1986): Comparative Economic Voting: Britain, France, Germany and Italy, *American Journal of Political Science* 1986:2.
- Lindbeck, A (1975): Konjunkturer, politik och utlandsberoende. *Skandinaviska Enskilda Bankens Kvartalstidskrift* 1975:2.
- Ljungberg, B (1986): Valförhållningens politiska ekonomi, *Bokbox* 1986:1.
- Lybeck, J A (1983a): Finns det en politisk konjunkturcykel i Sverige? *Ekonomisk Debatt* 1983:5.
- Lybeck, J A (1983b): *A Simultaneous Model of Politico-Economic Interaction in Sweden*, Paper presenterat på Public Choice Societys möte, Hanstholm 1983.
- Lybeck, J A (1985): A Simultaneous Model of Politico-Economic Interaction in Sweden, 1970-82, *European Journal of Political Research* 1985:2.
- Madsen, H J (1980): Electoral Outcomes and Macroeconomic Policies: The Scandinavian Cases. I Whiteley, P (red): *Models of Political Economy*. SAGE, Beverly Hills/London 1980.
- McLean, I (1986): Some Recent Work in Public Choice, *British Journal of Political Science* 1986:3.
- Mueller, D (1979): *Public Choice*. Cambridge University Press, Cambridge 1979.
- Owens, J R (1984): Economic Influences on Elections To the U.S. Congress, *Legislative Studies Quarterly* 1984:1.
- Owens, J R och Olson, E C (1980): Economic Fluctuations and Congressional Elections, *American Journal of Political Science*, 1980:3.
- Przeworski, A (1985): Marxism and Rational Choice, *Politics and Society* 1985:4.
- Pålsson, L och Nilsson, B (1987): Till kritiken av public choice-skolan. *Zenit* 1987:4.
- Rydén, K (1950): Ekonomi och politik: Konjunkturer och allmänna val till riksdagens andra kammare 1896-1948, *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1950:4.
- Sandelin, B (1984): *Den svenska ekonomin. En översikt av utvecklingen*. 3:e omarbetade upplagan. Rabén & Sjögren, Stockholm 1984.
- Schmidt, M G (1983): The Welfare State and the Economy in Periods of Economic Crisis: A Comparative Study of Twenty-three OECD Nations, *European Journal of Political Research* 1983:1.
- Schmidt, M G (1984): The Politics of Unemployment: Rates of Unemployment and Labour Market Policy, *West European Politics* 1984:3.
- Sigelman, L (1983): Mass Political Support in Sweden: Retesting a Political-Economic Model, *Scandinavian Political Studies* 1983:4.
- Stigler, G J (1973): General Economic Conditions and National Elections. *The American Economic Review* 1973:2.
- Tingsten, H (1946): Ekonomi och politik, recension av Åkerman, J: Ekonomiskt skeende och politiska förändringar, *Dagens Nyheter* 1946-05-10.
- Tufte, E R (1978): *Political Control of the Economy*. Princeton University Press, Princeton 1978.
- Tullock, G (1982): *Den politiska marknaden*. Timbro samhällsdebatt, Stockholm 1982.
- Whiteley, P (1978): Public Choice: A Dissenting View. I Buchanan et al: *The Economics of Politics*. IEA, London 1978.
- Whiteley, P (1980): Politico-Econometric Estimation in Britain: An Alternative Interpretation. I Whiteley, P (red): *Models of Political Economy*. SAGE, Beverly Hills/London 1980.

Zetterholm, S (1987): *Rational Choice Models and Knowledge Production in Political Science*, paper presenterat på ECPR, Amsterdam 1987.

Åkerman, J (1946): *Ekonomiskt skeende och politiska förändringar*. Samhällsvetenskapliga studier 1. CWK Gleerup, Lund 1946.